

—Ingeborg Löfgren
—Att tänka sig ett annat nu—

Politik, litteratur, och visioner om
ett postkapitalistiskt samhälle
efter corona

Will we allow them – the masters of finance and the nationalist international – yet again, to emerge this time from lockdown, triumphant, once the pandemic recedes? Or, will we succeed this time, and against the odds, to change the world as opposed to keep interpreting it?¹

Inledning

Måndagen den 13 april 2020 streamades för första gången ett politiskt diskussionsprogram anordnat av den europeiska gräsrot-rörelsen och vänstergruppen Diem25. Programmet var det första i serien *Another Now*. Program- och diskussionsledare var och är den före detta grekiska finansministern och ekonomiprofessorn Yanis Varoufakis. Varoufakis gjorde sig ett namn bland den bredare europeiska allmänheten under sin korta tid som finansminister i Syriza-regeringen i Grekland, från januari till juni 2015, mitt under brinnande eurokris. Varoufakis sade upp sig efter att hans premiärminister Alexis Tsipiras gjort tydligt att han inte tänkte följa utfallet i folkomröstningen gällande huruvida Grekland skulle ta fler lån från den så kallade Trojkan (EU-kommissionen, ECB och IMF).² Efter denna skilsmässa bildade Varoufakis istället, tillsammans med en rad andra europeiska intellektuella och politiskt aktiva, Diem25 – Democracy in Europe Movement 2025 – den 9 februari 2016. Upprinnelsen var att man menade att EU och EMU (bland annat mot bakgrund av hur Grekland behandlades under eurokrisen) blottat en oacceptabel frånvaro av demokratisk styrning och insyn.

Det första avsnittet av *Another Now* var ett direkt svar på två saker. Dels var det ett svar på den påtvingade ensamhet som följde i coronapandemins fotspår när allt fler länder gick in i så kallad ”lock-down”.

Programmet skulle utgöra en virtuell kontaktyta som skulle skapa gemenskap och hopp i en orolig tid, präglad av social isolering. Dels var programmet ett svar på det osäkra ekonomiska och politiska läge som pandemin förde med sig. Själva utgångspunkten för programmet var att samtalen skulle kretsa kring alternativ till kapitalismen. Coronakrisen, menade man, hade ytterligare visat vilket skört, orättvist och fallerat ekonomiskt system kapitalismen utgör. Men om så är fallet, vad ska upprättas i dess ställe?

Vad jag kommer intressera mig för i denna artikel är Varoufakis *vision om ett alternativt nu* i kontexten av coronapandemin. Jag kommer dels att undersöka hur denna vision kommer till uttryck i streamingprogrammet *Another Now*, men även – och i synnerhet – hur denna vision förhåller sig till den roman med samma namn (*Another Now*) som Varoufakis gav ut 2020, och som han höll på att färdigställa när pandemin plötsligt var ett faktum. Båda dessa *Another Now* förhåller sig till coronapandemin i sina respektive ambitioner att frammana ett realistiskt alternativ till kapitalismen, båda gör det i syfte att hos läsaren/lyssnaren uppväcka en vilja till att förändra världen istället för att bara uttolka den. Hur går detta försök till uppvigling till? Vad för slags vision presenteras? Är visionerna i streamingprogrammet och romanen identiska eller skiljer de sig åt? Vad för slags syn på föreställningsförmågans politiska potential kommer till uttryck i respektive medium? Dessa frågor kommer att vägleda artikeln i det följande.

Från akademisk kritik till politisk aktivism

Redan innan sitt inträde i politiken hade Yanis Varoufakis gjort sig till en välbekant kritiker av samtida kapitalism. I sin bok *The Global Minotaur. America, Europe and the Future of the Global Economy*

(2011) skrev han i egenskap av professor i ekonomi om den globala finansiella krisen 2008, en kris han menar motsvarar 1929s ekonomiska kollaps. Enligt Varoufakis var det framförallt depressionen som följde borskrisen 1929 som utgjorde grogrunden för nazisters och fascisters framfart. Därför riskerar vi en liknande politisk katastrof om vi inte hittar sätt att hantera den globala kris som, enligt honom, ännu råder efter 2008 års borskrasch.³

I boken *And the Weak Suffer What They Must? Europe, Austerity and the Threat to Global Stability* (2016) argumenterar Varoufakis för att EMU är felkonstruerat och dömt att hamna i ekonomiska kriser, inte minst på grund av idén att en fungerande valuta kan vara ”apolitiskt” löskopplad från parlamentariska beslut.⁴ Han avfärdar i anslutning till detta föreställningen att Greklands statsskuld skulle utgöra orsaken till EMU-krisen: Greklands lånekris är snarare ett symptom på strukturfelet i EMU. Det felaktiga skuldbeläggandet är därtill farligt då det ger legitimitet åt en åtstramningspolitik som varken fungerar ekonomiskt (den bryter ej skuldspiralen hos underskottsländer som Grekland) eller är moraliskt och demokratiskt försvarbar (underskottsländer förlorar sin suveränitet när EMU sätter den ekonomiska – och därmed till stor del den politiska – agendan för länderna i fråga).⁵

2017 publicerades Varoufakis politiska biografi om tiden som finansminister: *Adults in the Room: My Battle With Europe's Deep Establishment*. Denna bok är mer ledigt och essäistiskt skriven än de tidigare böckerna och ger mer utrymme åt de personliga interaktionerna och förhållandena som rådde i EU:s toppskikt; förtroenden ges och sviks, vänskaper provas, håller och går sönder, politiska framtidsutsikter grusas. Författaren själv liknar stoffet vid en tragedi.⁶

Samma år kom även den lilla boken *Talking to My Daughter about the Economy, or, How Capitalism Works – and How it Fails*, som är en

än mer stilistiskt fri bok. Det är en bearbetad översättning av en grekisk förlaga från 2013, i vilken Varoufakis ägnar sig åt ett slags bred ekonomisk bildningsgärning. Att ett sådant bildningssyfte även ledsagat de tidigare verken står klart, men här anar man att författaren hoppas på en bredare läsekrets. Genom att tänka sig att han skriver tills sin tonårsdotter försöker Varoufakis i boken förklara för den ekonomiskt oinitierade läsaren hur modern kapitalism fungerar. Mot slutet av boken skriver han till både dottern och den anonyme läsaren:

[T]o remain a free spirit as you grow up and make your way in the world, it is essential that you cultivate a rare but crucial freedom: the liberty that comes from knowing how the economy works and from the capacity to answer the trillion-dollar question: 'Who does what to whom around your neck of the woods and farther afield?'

Syftet med boken är att genom lättförståelig prosa – som ofta vecklar ut sig i små berättelser som alluderar på antika myter, romaner, filmer och populärkultur – fostra en form av ekonomisk läsförståelse hos sin publik. Kunskap om hur ekonomin fungerar ger politisk makt: att förstå är en förutsättning för att kunna kritisera och framförallt *förändra* ”vem som får göra vad med vem”.

Det ovan nämnda är relevant att känna till när vi återvänder till den 13 april 2020 och det första avsnittet av *Another Now*. Varoufakis håller först ett slags inledande tal som förklarar syftet med streaming-programmet. Trots att följande citat är långt är det värt att återge i sin helhet för det är här vi ser hur coronapandemin träder in i Varoufakis politiska projekt och kapitalismkritik:

Friends, thank you for joining us. COVID-19 has turned our lives inside-out, upside-down. It has put capitalism in suspended animation. It destroyed lives. It caused a new tsunami of poverty. Demonstrated huge, deep, class and race divides as some of us are privileged enough to be in a splendid, pristine, isolation while an army of people out there – garbage collectors, hospital workers, farmers – they all labor for a pittance, really, and at risk of infection, to cater to our middle-class needs.

But, as always, there are silver linings. The planet is breathing more easily now that we humans emit fewer poisonous gasses. Everyone has recognized – after decades of neoliberal sermons – that government is, and ought to be, instrumental in safeguarding our lives and our capacity to reproduce our lives. Politics has become more real, more interesting, liberated for the first time from the media's portrayal of the political game as some kind of sport in which teams – political parties – are scoring points against each other in search of winning the electoral championship.

But now, under lockdown – and with governments flexing gigantic muscles that had atrophied for so long – now, under lockdown, the truth about politics emerges! Do you know what politics is all about, in the end? It is not about who wins elections and buy elections. It is about who has the right to tell whom what to do. Who does what to whom, in brief. That's what politics always was. At least now, we can see this clearly, courtesy of a mindless piece of RNA, a virus. But of course, all these silver linings will mean precisely *nothing* unless progressives do this time what bankers and racists did after the last capitalist implosion back in 2008, that is, you know, that's what bankers and racists did, they cooperated transnationally and particularly effectively. Will we allow them

– the masters of finance and the nationalist international – yet again, to emerge this time from lockdown, triumphant, once the pandemic recedes? Or, will we succeed this time, and against the odds, to change the world as opposed to keep interpreting it?

Before we can even begin to coordinate – so as not to let this terrible crisis go to waste, like we let the 2008 crisis go to waste – we need a vision, we need a vision of how we would like the world to be. The oligarchs, the beneficiaries of our current irrational system, well, they don't need a vision. All they want to do is to freeze things as they are, to ensure that nothing changes, that the *status quo* is preserved for their benefit – even if this means the end of the world. So, what is our vision? What realistic utopia should we work towards so as to avert the dystopia awaiting if we fail?⁸

Another Now är alltså ett diskussionsprogram som är ett direkt svar på covid-19, ett bland en handfull streamingprogram som Diem25 har lanserat efter pandemin var ett faktum. Som helhet går dessa under namnet *DiEMTV: The World After Coronavirus* och streamas måndagskvällar 20.00 CEST på YouTube. Varoufakis program tar coronapandemin som startpunkt för att resonera sig fram till ett alternativ till kapitalismen. Målet är en ”realistisk utopi” som inte bara utgör en fantasi och verklighetsflykt utan faktiskt är möjlig att realisera. Formen detta tankearbete tar i programmet är *dialogiskt*: det sker i samtalet mellan Varoufakis och hans olika gäster som i sin tur utgör en blandad skara av kulturpersonligheter, politiker och intellektuella. I första avsnittet är gästen Johann Hari, en brittisk journalist och författare som skrivit om neoliberalism, psykisk ohälsa och drogberoende.⁹

Innan diskussionen med Hari tar vid berättar Varoufakis att han under en längre tid funderat på behovet av en realistisk postkapita-

listisk utopi – långt innan pandemin satte in.¹⁰ Han berättar även att han nyligen författat en utopisk politisk science fiction-roman i just detta syfte som också heter *Another Now* – men med undertiteln: *Dispatches from an Alternative Present* (2020). Det är för att både roman och diskussionsprogram vill ge en vision av en realistisk postkapitalistisk utopi som även streamingprogrammet fick bära namnet *Another Now*. Både streamingprogrammet och romanen har därtill tydligt ”infekterats” av pandemin.

Vad jag intresserar mig för i denna text är alltså denna utopiska vision. Eller rättare sagt, det som intresserar mig är på vilket sätt romanen och streamingprogrammet – i kontexten av coronapandemin – använder sig av och appellerar till *litterär och estetisk föreställningsförmåga* för att frammana en politisk utopisk vision som syftar till att ”change the world as opposed to keep interpreting it”. Frågor som väcks i relation till detta är följande: *Vad* består denna realistiska utopiska vision i och är den densamma i programmet och romanen? *Vems* är denna vision? Från vilken position formuleras den, vilka riktar den sig till, vilka föreställs omfamna den och vara delaktiga i att omsätta den till verklighet? Och sist men inte minst: *Hur* tar denna vision sig uttryck i sin respektive mediala *form* – det vill säga: hur spelar diskussionsprogrammets och romanens formella aspekter in i visionen som sådan? Vilka idéer om relationen mellan litterär/estetisk föreställningsförmåga och konkret politisk förändring ser vi komma till uttryck i Varoufakis två *Another Now*?

Mot slutet av denna artikel kommer jag kortfattat att ställa denna eller dessa visioner i relation till den brittiska filosofen och författaren Iris Murdochs (1919–1999) idéer om litteratur och moral, samt den svenska författaren och aktivisten Sara Lidmans (1923–2004) begrepp sam-vett som poetiskt-politiskt-existentiellt begrepp.

1. Visionen om ett alternativt nu—utopiskt program/realistisk science fiction?

För att kunna jämföra streamingprogrammet *Another Now* med romanen *Another Now* behövs benämningar som gör det enkelt att hålla isär dessa två. I det syftet kommer jag att kalla streamingprogrammet för ANWYV (Another Now with Yanis Varoufakis) och romanen för *AN* (*Another Now*). Innan jämförelsen tar vid är dock en kort sammanfattning av romanen på sin plats.

1.1. Romanen *Another Now*

Romanen *AN* handlar om fyra vänner, Yango, Costa, Iris och Eva, samt Evas tonårsson Thomas, som till följd av en misslyckad uppfinning får kännedom om en alternativ värld: ett annat nu. Costa, en genialisk dataingenjör och uppfinnare, försöker skapa en maskin som låter sin användare uppleva en virtuell värld av absolut lycka, kallad HALPEVAM (Heuristic ALgorithmic Pleasure and Experiential VALue Maximizer). Men att ge sig in i maskinens våld har ett pris: den som väljer att inträda i den virtuella världen kommer glömma att den världen endast är virtuell och hen kommer aldrig kunna lämna den igen. Vederbörande kommer alltså under resten av sitt liv vara inlåst i en underbar fiktion. Uttryckligen inspirerad av Platons berättelse om Gyges ring hoppas Costa att maskinen ska väcka människor till moralisk reflektion om vad äkta lycka är: ställd inför möjligheten att leva i en absolut utopi – med haken att det man upplever inte är *verkligt* – tänker sig Costa att människor ska överge sina eskapistiska och själviska tendenser och nå insikt om verkliga värden i den verkliga världen. Maskinen ska alltså genom sin blotta existens frammana en moralfilosofisk insikt som får människor att välja bort den som en vilseledande frestelse.¹¹

Trots Costas oerhörda tekniska förmågor blir dock inte maskinen vad han tänkt sig. Istället för att skapa en virtuell verklighet genererar maskinen ett så kallat ”maskhål” som sätter dess användare i kontakt med sitt alternativa jag i en annan, parallell, men *verklig* verklighet. Denna parallella verklighet kommer jag kalla *Det Andra Nu* och i det följande benämna DAN. Användaren av maskinen kan alltså kommunicera via skrift med sin motsvarighet i DAN. I kommunikation med sitt alter ego, kallad ”Kosti”, förstår Costa att deras världar har varit en och densamma fram till 2008 års börskrasch. På grund av den oerhörda förändring av världsordningen som finanskrisen innebar splittrades då tidslinjerna. Medan vår värld fortsätter i sina dystra kapitalistiska hjulspår, utvecklas DAN till ett slags syndikalistisk-socialistisk utopisk världsordning där allt är styrt demokratiskt. Inga privata banker, börsspekulationer, eller säljbara aktier finns mer. Folk lever tryggt, fritt, ekonomiskt och miljömässigt hållbart och är på det stora hela mycket lyckliga. Inte minst visar det sig att DAN skulle ha hanterat coronaviruset mycket bättre än vi. När Costa efter stor vända berättar om sin upptäckt av DAN för vännerna Iris och Eva ställer de sig först mycket tvivlande till hans redogörelse. Iris frågar honom, med en av romanens många corona-referenser:

”How do we know that the timeline did not also split back in 1929?” she asked sarcastically. ”Or at the height of the Second World War? Or at the moment Hiroshima was obliterated? Or during the Vietnam War? Or on that day in 2020 when a mindless virus placed us all in lockdown for months on end?”¹²

Iris, lesbisk vänster-radikal och intellektuell, och Eva, neoliberal toppekonom, får dock snart själva kommunicera med sina alter

egon i DAN vilket skingrar deras tvivel. När maskinen mot slutet av romanen börjar gå sönder och maskhållet blir instabilt uppstår även möjligheten att under en kort tidsperiod ta sig från den ena världen till den andra. Eva, nu övertygad om den syndikalist-socialistiska världsordningens överlägsenhet i att hantera såväl ekonomiska kriser som virus epidemier, tar med sig sonen Thomas och överger vår värld för ett liv i DAN:

Loath as I am to admit it, compared to the shambles our authorities made of the coronavirus, the Other Now's handling of their own economic crisis was outstanding. Admittedly, the Crunch of 2022 [en ekonomisk kris i DAN] was a completely different kind of calamity, much closer to our crash 2008. Nonetheless, I'm certain the Other Now's institutions would have handled a pandemic better than ours.¹³

Iris, däremot, stannar kvar och hennes alter ego, kallad Siris, kommer istället över till vår värld. Costa stannar också kvar i vår värld för att se till att alla rester efter maskinen förstörs efter att den gått sönder. Detta för att förhindra att maskinen faller i orätta och profithungriga händer.

Den fjärde vännen, Yango, är den karaktär läsaren både får stifta mest och minst bekantskap med. Vi får veta tämligen lite om honom och han får aldrig komma i direkt kontakt med maskinen eller DAN. Å andra sidan filtreras allt i romanen genom honom då han är romanens berättare. Romanen inleds med att Iris år 2035 ligger för döden och anförtror vännen Yango sin dagbok. Det är utifrån dagbokens innehåll som Yango sedan författat boken vi läst. I förordet medger Yango att han tagit sig vissa friheter som författare: han återger samtalen och minnena som Iris nedtecknat *som om*

han själv hade varit med och som visste han vad vännerna tänkte och kände. Detta för att "do full justice to my friends' ideas and points of view".¹⁴ Iris uppmanar honom på dödsbädden "[to] focus on the dispatches in the diary and use them 'to open people's eyes to possibilities they are incapable of imagining unaided'".¹⁵ Att det egentligen är vi läsare vars föreställningsförmåga ska "assisteras" av romanen så vi får upp ögonen för att en annan värld är möjlig står tämligen klart.

1.2. Visionen om "Corpo-Syndicalism" som ett alternativ till kapitalismen

Hur ser då romanens vision om ett alternativ till kapitalismen ut? Tänker vi oss den i termer av en avgränsad politisk-ekonomisk vision är frågan enkel att besvara. Framförallt kapitel 3: "Corpo-Syndicalism" och kapitel 4: "How Capitalism Died" ger oss en sådan vision i stor teknisk detalj. Eller snarare, kapitel 3 ger oss visionen om *vad* alternativet skulle kunna bestå i medan kapitel 4 ger oss en vision om *hur* denna förändring skulle kunna tänkas komma till stånd i form av en historisk redogörelse av vad som redan har skett i DAN (från 2008 till 2035). I dessa två kapitel ställer Costa en rad frågor till Kosti. Hur ser samhället ut i DAN? Hur sköter man lönesättning, pensioner, sparande? Finns det privata företag? Vad gör man med markägande? Hur hanterar man miljökrisen? Hur vidmakthåller man personlig frihet? Hur dog kapitalismen?

Av Kostis svar får vi veta att efter 2008 års finanskris uppstod i DAN en tekniskt avancerad motståndsrörelse, bestående av så kallade "techno rebels". Dessa leddes av en före detta ekonom vid namn Esmeralda. Rebellernas första elektroniska attack beskrivs på följande vis – en redogörelse som samtidigt utgör en lektion i bakgrunden till 2008 års finansiella kris:

[The digital rebellion's] first success came when it took direct aim at the financial instruments of mass destruction that played such an important role in causing the 2008 global crash: collateral debt obligations.

These CDOs were a form of synthetic debt [...] [which] can be imagined as boxes in which their creator places many tiny chunks of debt: a few pounds of the mortgage owned by Jill to her local bank, a few yen owned by Toyota to a Japanese pension fund, a few Euros owed by a Greek bank to a German one, a few dollars owed by the US Federal Government to JP Morgan, and so on. Each CDO was filled with countless chunks of different types of debt, each with its own risk of default and interest rate.¹⁶

I romanen återges hur spekulationen över CDOs trissas upp deras värden till en nivå som till sist helt löskopplar dem från de reella värden som produktion och försäljning av varor och tjänster kan generera – vi får en bubbla. Det Esmeralda och hennes ”crowdshorters” gör i DAN är att skapa avancerad mjukvara som förmår spåra det sammelsurium av upphackade lån och värdepapper som den finansiella sektorn spekulerar i. Genom att sedan höra av sig till utvalda hushåll och be dem att inte betala vissa av sina räkningar under ett par månader (de räkningar som finns med i utvalda CDOs) skapar man ”short-term payment strikes”.¹⁷ Iscensatt i stor skala och med stor precision lyckas Esmeralda med sina crowdshorters snart förstöra hela CDO-systemet. Med hjälp av ytterligare teknorebeller får rörelsen snart inte bara storbankerna utan hela kapitalismen på fall. ”Solsourcers (Solidarity Sourcing Proxis)” organiserar globala strejker vad gäller investeringar av pensionsbesparingar i företag som behandlar sina arbetare illa.¹⁸ ”Bladerunners” (med referens till Ridley Scotts eponymiska science fiction-film från 1982) organiserar

massiva köp- och användarstrejker mot big-tech-bolag som Google, Facebook och Amazon. I romanen beskrivs hur Akwesi, en före detta datoringenjör på Microsoft, anordnar the ”Day of Inaction”: en dag under vilken man ser till att så många som möjligt vägrar handla från ett företag, i detta fall Amazon.

That Day of Inaction, as the Bladerunners called it, caused less than a 10 per cent drop in Amazon's usual revenues. But that was enough for Amazon immediately to concede to a 50 per cent pay rise. Encouraged by their success, the Bladerunners embarked on many more campaigns of widening scope.¹⁹

I DAN blir detta upptakten till en oblodig revolution, och rebelernas handlingar kan även läsas som förslag på strategier för aktivism i vår värld. Snart upphör privata banker, aktiespekulation och kapitalismen som sådana att existera i DAN.²⁰ Privat näringsliv finns men struktureras platt och demokratiskt. I romanen introduceras en rad tekniska termer och detaljerade beskrivningar för alternativa sätt att organisera basinkomst, pensionssystem, investeringskapital och sparkapital jämlikt och rättvist.²¹

När Costa senare, i jämförelse med DAN, diskuterar vår världs tillkortakommanden med Eva och Iris, blir coronaepidemin både ett exempel på ett fenomen som blottlägger kapitalismens skörhet och ett slags metafor för kapitalismen själv:

”Time and again over the course of the twentieth century,” Costa said, ”the technostucture grew beyond our control, overwhelming any notion of market discipline or public virtue. Like a virus, it has repeatedly sickened its host. Its extravagant appetite for private debt caused the great crash of 1929, the Depression of the 1930s and

ultimately the calamity of the Second World War. In its aftermath, post-war governments neutered the mega-banks and placed the Technostructure on a leash. But in the early 1970s, the Technostructure escaped its leash and shook off all state restraints, aided and abetted by Thatcher and Reagan's political insurgency.

"Once it was back in full control, The technostructure's plundering of future value reached new heights, causing another great crash in 2008. [...] But by now, the virus had so sickened its host, had so plundered its own environment, that a full recovery was impossible. [...] It took an actual virus in 2020, produced by environmental pillaging, for most of us to realize the terrifying precariousness of our situation."²²

Det är alltså utifrån en analys av rådande kapitalism och dess historia som romanen ger oss sin vision av hur ett alternativ till kapitalismen kunde se ut.

2. Vems utopiska vision? Botliga och obotliga sjukdomar: kapitalismen, corona och patriarkatet

Vid det här laget kan det vara på sin plats att börja jämföra denna vision med den vi finner i streamingprogrammet ANWYV. Om vi tänker oss visionen i fråga såsom varande en rent politisk-ekonomisk sådan, och den som Varoufakis torgför i programmet, så blir jämförelsen okomplicerad: visionerna är *identiska*. I ANWYV ger Varoufakis inte bara liknande analyser och förslag på sätt att organisera företagsstrukturer, pensioner, besparingar, löner, som i *AN*. Han återanvänder även idéer från romanen för att konkretisera vad han menar i ANWYV. Detta sker i synnerhet i avsnitten 9 (8 juni 2020) och avsnitt 12 (30 november 2020) då han faktiskt läser upp

utsnitt ur romanen.²³ I båda dessa program saknar Varoufakis diskussionspartner och håller programmet själv. "Texten" i romanen och programmet är alltså delvis identiska: gränserna mellan dem suddas stundtals ut. I dessa partier delar *AN* och ANWYV, likt ett slags diskursiva siamesiska tvillingar, textuell kropp.

Men är det då så enkelt? Är romanens och programmets visioner om en postkapitalistisk realistisk utopi i själva verket en och densamma, nämligen Varoufakis *egen* ekonomisk-politiska vision om hur man skulle kunna organisera sådant som lönearbete, hantering av profit, pensioner, investeringskapital, etc., i ett postkapitalistiskt system? En vision baserad på Varoufakis analys av kapitalismens struktur och historia som vi känner igen från hans tidigare texter? Om det vore fallet, vilken roll spelar i så fall samtalspartnerna i ANWYV? Varför är de viktiga? I de flesta av avsnitten av streamingprogrammet står dessa samtalspartners tankar, idéer, livserfarenheter i fokus, inte Varoufakis egna. Och om vi går till romanen: varför behövde Varoufakis skriva en *roman*, med olika karaktärer som har olika uppfattningar, bakgrunder, problem och livshållningar, för att artikulera en vision om ett alternativt nu? Varför inte bara skriva ett politiskt-ekonomiskt program istället, utan en massa olika fiktiva röster i spel?

Utifrån dessa formella aspekter – dialogiskheten i ANWYV och flerstämmigheten i *AN* – menar jag att vi kan sluta oss till att ett sådant ekonomiskt-politiskt program inte helt fyller ut vad för slags realistisk utopisk vision *AN* och ANWYV vill erbjuda. Något mer måste till. Fler röster än Varoufakis egen men också, om man så vill, fler *dimensioner* av en gemensam, delad, värld. I och med detta öppnas inte bara frågan om vems eller vilkas visioner romanen och programmet (re)presenterar, utan även vilken den tänka publiken är: vilka människor och grupper föreställs vara en del av det *vi* som ska "change the world as opposed to keep interpreting it"?

2.1. Another Now och klass

Något som kan förvåna, både vad gäller program och roman, är frånvaron av arbetarklassens röster och utblick. Trots att både *AN* och *ANWYV* utgår från ett slags marxistisk klassanalys så är de olika röster som kommer till tals inom dem faktiskt aldrig hämtade från vad man kunde betrakta som ett proletariat. I *ANWYV* är de inbjudna gästerna utan undantag etablerade och välrenommerade kulturpersonligheter och intellektuella som sympatiserar med Diem25s politiska agenda. Det finns en relativt stor bredd vad gäller yrke och expertis: gästerna är ekonomer, litteraturhistoriker, konstnärer, journalister, musiker, skådespelare, parlamentariker, etc. Men det råder ingen vidare bredd vad gäller klass – gästerna är genomgående mycket framstående representanter inom respektive fält. Detta kan förefalla som en obetydlig detalj – programmet ska vara intressant för sin publik. Men vilka är då denna tilltänkta publik? Vilka föreställs utgöra det ”vi” som ska dela visionen som erbjuds?

Vänder man blicken mot romanen är huvudpersonerna också hämtade från samma välutbildade och ibland ekonomiskt oberoende övre medelklass. Iris må vara en vänsterrebell i idéernas värld, men hon är en disputerad antropolog som på grund av ett arv har getts möjlighet att dra sig undan världens stökigheter och kan hålla salong i sitt hem för en skara utvalda. Costa är tack vare sin oerhörda tekniska genialitet, efter ett antal år i välbetalt lönearbete och välplacerade pengar, ekonomiskt oberoende och kan arbeta ostört med sin uppfinning. Eva är en disputerad ekonom som sagt upp sig från ett elituniversitet och innehar ett välbetalt jobb i finansvärlden (innan hon beger sig till DAN). Yango vet vi mycket lite om men han träffar Iris under sina universitetsstudier i England och det är tydligt att han rakt inte tillhör någon arbetarklass.

Än mer frapperande blir denna, i en marxistisk kontext, oväntade

och ensidiga klassrepresentation när man ser till vilka som utgör rebellerna, *revolutionärerna*, i romanen. Dessa är uteslutande högutbildade, digitalt kompetenta människor från den övre medelklassen, som av solidaritet och ideologisk övertygelse kommer in och ”räddar” den utsugna arbetarklassen med hjälp av avancerad teknologi och hackerförmågor. I termer av klass presenterar således både roman och streamingprogram en vision som har en enstämig utgångspunkt i en bemedlad och välutbildad medelklass. Dessa visioner må syfta till en realistisk utopi där arbetarnas villkor har förbättrats, de må syfta till att se *till* arbetarna. Men dessa visioner tar aldrig form *utifrån* en arbetarposition (varken i programmet eller romanen) och tycks egentligen heller inte vända sig *till* arbetare såsom utgörande en del av det *vi* som ska få till stånd den revolution som gör slut på kapitalismen. Iris och Eva är de mest tydliga ideologiska kombattanterna inom romanen: Iris står för en radikal marxistisk analys och ideologi, Eva (initialt) för en nyliberal dito och deras märkliga vänskap grundar sig delvis på den debattlusta de väcker i varandra. Men konflikten är helt och hållet en konflikt i tankar och värderingar. Vad gäller klasstillhörighet råder föga skillnad dem emellan.

2.2. Another Now och kön

Att arbetarklassen är så *stum* och frånvarande i romanen innebär att ingen dialog eller friktion mellan klasserna heller uppstår inom dess ramar.²⁴ Vad som dock utgör en källa till friktion i romanen, ja vad som närmast verkar vara en inre strid den för med sig själv, är frågan om jämställdhet mellan könen. Här kommer inte bara frågan upp om *vems* utopi DAN utgör. Romanen ställer även frågan huruvida idén om en *utopi* i sig är en produkt av ett patriarkalt tänkande. Den som utgör både röst och projektionsyta för könsdiskussionen är Iris:

”Do you know what my problem with any utopia is, Costa?” Iris asked sternly. ”Men! Like everything that has a potential to be beautiful, you men try to take it over and turn it into something vile. And, what’s worse, most women defer to you in the process.”²⁵

Iris talar med sin motsvarighet Siris i DAN om hur jämställdheten ser ut i det andra nuet. Förbluffande nog visar det sig att en ”sjukdom” förblivit obotlig när såväl coronaviruset som kapitalismen dött ut, nämligen *patriarkatet*:

Corporations had been democratized, citizens’ assemblies had sprung up, bankers and estate agents no longer existed, but structurally and psychologically – even in the most progressive circles – the relationship between women and men remained a zero-sum game, one that its historic winners continued to dominate. [...] [P]atriarchy lives on like a hard-to-kill cockroach.²⁶

Detta är oerhört intressant – hur ska det tolkas? Vad betyder det att romanen föreställer sig en utopi som aldrig kan bli utopisk för halva mänskligheten? Här blir det omöjligt att inte fundera över *författarens* val och utblick. Ska vi förstå detta som ett uttryck för att författaren inte förmår föreställa sig ett utopiskt jämlikt samhälle, vad det skulle innebära? Eller att en sådan utopi inte vore *realistisk*? Eller inte *utopisk*? Författaren av en utopi kan ju enväldigt bestämma vad som ska vara möjligt i en fiktiv värld, så varför ser den då ut så här? Dessa frågor väcker i sin tur funderingar över relationen mellan författaren och Iris samt förhållandet mellan deras visioner om ett önskvärt postkapitalistiskt samhälle. Vad händer med tanken om en feministisk vision inom ramarna för denna roman, något den helt klart försöker uppbåda? Kanske är det inte en slump att

Iris namn för tankarna till syn och blick: att irisen omringar vad vi förmår ta in och se med vårt synorgan? Vad ser då läsaren med hjälp av Iris-figuren? Vilket synsätt vill författaren inringa åt oss med sin Iris? Kan hon möjligen även beskära och förvränga den problematik hon ska illustrera och belysa? Kan hon faktiskt till och med utgöra täckmanteln för en patriarkal blick?

Iris, får vi veta tidigt i romanen, är ”a lesbian who also had sex with men out of ’a penchant for solidarity with the defective sex and a predilection for pissing off lesbians’.”²⁷ Hon är en ihärdig motståndare till alla typer av dogmer och sekteristiska grupperingar. I samtal med sitt alter ego Siris får Iris tillgång till ett i DAN berömt ”kärlekstal” som hölls av revolutionsledaren Esmeralda år 2013, kallat ”her Soho Address”.²⁸ Där uttrycker Esmeralda sin avsmak inför mycket av det som kommit att handla om samtycke och som föranlett samtyckelagstiftning:

Speaking personally, I demand the right to consent to sex and not to be touched without it. But I also acknowledge that without desire there is nothing I want to consent to. And I know in my bones that desire can’t help itself. It screams. It beseeches. It begs. If I have to ask, my desire must be weak. And to be honest, comrades, if he has to ask, it’s over for me before it begins. [...] [S]ex cannot be good and thus truly consensual, if I am giving you something in order to take something back. It can only be good and thus truly consensual, if I do it because I can’t help myself. It is only good if I have lost control and I am loving it. Good sex, authentically consensual sex, can never be contractual, with specified terms of exchange. Nor can it be governed by codes of fairness nor confined to certain types of relationships.²⁹

För Iris, som alltså utgör romanens feministiska visionär, är detta underbart revolutionerande tankar. Hon sörjer således djupt när hon får höra av Siris att ”By 2020, political correctness dominated public discourse to the extent that the language Esmeralda had used in her address was considered inappropriate. A definition of consent was demanded, debated and enshrined in law.”³⁰ Vart skulden bör placeras för att denna frihetliga syn på kärlek, sex och samtycke kvävs av ”politisk korrekthet” står klart för Iris: ”Esmeralda’s dreams were also dashed, not least, in Iris’s view, because the majority of women proved unequal to the task.”³¹ För att göra Esmeralda-figuren än mer tragisk tas hon av daga av en puritan och moralisk fanatiker, något som får Costa att sorgset utbrista: ”In ancient times, [...] women were murdered for resisting the absolute authority of the men who owned them. Today’s Antigones and Cassandras are stabbed by random men in dark alleys. I am not sure this constitutes progress.”³²

Det kommer kanske inte som en överraskning att jag finner Iris ”feministiska” vision suspekt, i det närmaste att betrakta som ett slags feministiskt alibi. Genom Iris-figuren strålar nämligen en tämligen patriarkal blick. Idén att en lesbisk kvinna har sex med män av *medlidande* ter sig knappast feministisk. Värt att notera är att akten då heller inte sker med utgångspunkt i Esmeraldas (och Iris eget) ideal: utifrån ett oavvisligt begär från båda parter, utan tvärtom *trots* frånvaron av begär från den ena parten. Det är också mycket dunkelt vad det ska betyda att begär ”screams”, ”beseeches”, och ”begs” samt att äkta konsensuellt sex äger rum när parterna inte *kan* hejda sig. Ifall tankar på tjatsex och föreställningar om ohejdbara (manliga) lustar som man måste ha överseende med härmed gör sig påmindra så må denna läsare vara ursäktad.

Det är också svårt att se hur en realistisk feministisk kritik av Esmeraldas tal – från vår världs horisont – skulle kunna bottna

i en uppfattning om att talet är ”olämpligt”. Däremot kunde en reell feministisk kritik mena följande: att själva föreställningen om att krav på sexuell rättvisa och samtycke nödvändigtvis vore krav grundade i ett slags (kapitalistiskt?) ”köpsläende”, och kontraktligt tänkande ”with specified terms of exchange”, är både oriktig och vilseledande. Det är en föreställning som helt förvränger vad problematiken kring samtycke egentligen handlar om och lättvindigt bortser från den *verklighet* av sexuell förtryck och utnyttjande av kvinnor som är grunden för lagstiftningen. Idén är, om något, snarare att likna vid den (höger)retorik som avfärdar krav på ekonomisk rättvisa såsom varande inget mer än uttryck för simpel avund och lågsint missunnsamhet.

Sist men inte minst ter det sig absolut fantastiskt att någon feminist skulle tveka om vilket samhälle som vore att föredra: ett där kvinnor var slavar och ”were murdered for resisting the absolute authority of the men who owned them” eller ett där de innehar samma demokratiska rättigheter som män, men ännu kan bli ”stabbed by random men in dark alleys”. Endast någon djupt rotad i ett patriarkalt synsätt, någon för vilken dessa möjligheter är rena tankelekar – ren science fiction – skulle kunna vara osäker på om det senare ”constitutes progress”. Vad Iris-karaktären och feminismtematiken i romanen tydligt uppenbarar, dock, är att frågan om vad en realistisk utopi i ett post-kapitalistiskt samhälle innebär, inte enbart kan handla om vilket politisk-ekonomiskt system och styrelseskick som bör råda. En sådan vision måste inbegripa fler dimensioner av våra liv med varandra: våra ideal, drömmar, passioner, begär, sorger, våra levda erfarenheter som ändliga, kroppsliga varelser. Kort sagt, det måste till en *existentiell* dimension som rymmer komplexitet och motstridigheter. Kanske kan man säga härmed att även inom romanens pärmar blir det alltså uppenbart att det privata också är politiskt.³³

3. Form och innehåll i Varoufakis två två *Another Now*

Om roman och streamingprogram kan sägas vara identiska när det kommer till politisk-ekonomisk vision i snävare mening, och om båda kan sägas befolkas av en tämligen homogen grupp rörande klass, så finns det ändå stora skillnader mellan dem vad gäller denna vision i dess vidare, existentiella, bemärkelse. Detta verkar därtill till viss del ha med formen att göra. Romanen rymmer, som nämnts, flera stämmor. Texten består huvudsakligen av diskussioner mellan Iris, Costa och Eva. Men även om dessa tre har getts skilda personligheter och ideologier så är de som litterära karaktärer betraktade tämligen tunna och abstrakta. Läsaren delges bakgrundinformation om dem och får kännedom om deras intellektuella, politiska och ibland även estetiska preferenser. Men karaktärerna blir aldrig mer än ett slags argumenterande huvuden, textgalgar på vilka Varoufakis har hängt övertygelser och resonemang. Vi får aldrig lära känna dem som levande, lidelsefulla, varelser utan de framträder från halsen uppåt. Karaktärerna må ha *åsikter* om sådant som rör kött och blod, men vi får aldrig *möta* dem som varelser av kött och blod. Tonmässigt och stilistiskt låter de också förvirrande lika, något som kunde hänföras antingen till Yangos färdigheter som berättare eller till Varoufakis som författare. Trots att det alltså kan skönjas ett slags ideal om polyfoni i romanen, så blir resultatet tämligen monologiskt och abstrakt. Både ”vår” värld och DAN upplevs som papperskonstruktioner snarare än existentiellt fylliga universa.

I streamingprogrammet är förstås utgångspunkten annorlunda. Programmet befolkas av riktiga, levande, människor som vi både ser och hör, ofta med deras personliga miljöer skymtande i bakgrunden – en studio, en veranda, ett kontor, ett hem. Men Varoufakis

bemödar sig också tydligt om att låta gästerna träda fram som personer snarare än rena representanter för något särskilt. Formen är dialogisk och programmet inleds oftast med att Varoufakis frågar sina samtalspartners om deras uppväxt; vilken musik lyssnade de på, vad gillade de att läsa, vilka händelser var formerande, vad tyckte de om att göra? Därefter tycks samtalet få löpa ganska fritt. Varoufakis ställer frågor men låter diskussionen röra sig spontant i de riktningar det råkar gå.

En av de största skillnaderna mellan boken och streamingprogrammet rör faktiskt hur frågan om kön behandlas. I synnerhet i intervjun med Valeria Golino märks detta när samtalet närmar sig hennes erfarenheter att som ung flicka och kvinna arbeta som modell och skådespelare – inte minst i Grekland och Italien. Samtalet rör då bland annat manschauvinism i modell- och filmbranschen, stämningar och värderingar i medelhavsländerna under 1980- och 90-talet, och vad som kunde ha varit *#MeToo*-ögonblick för Golino. Jämför man detta samtal, som präglas av lyssnande och frågande från Varoufakis sida, med feminismen som idé i romanen blir skillnaden frapperande. I romanen agiterar och argumenterar de två feministiska hjältarna, Iris och Esmeralda, ständigt. Detta retoriska drag är ju inte något som automatiskt följer med romanformen som sådan, utan är följderna av författarens val. Det faktum att den diskursiva form som huvudsakligen ska behandla tematiken kring kärlek i romanen är ett tal (från Esmeralda till massorna) ter sig som en av romanens allra sämsta kombinationer av form och innehåll. Den vision om frihet, ömsesidighet, odefinierbarhet, och öppenhet i kärlek och begär som Esmeraldas tal ska mana fram, blir närmast förbytt i sin motsatts just på grund av talformen. Effekten blir istället ett slags abstrakt påbud som Esmeralda ska bibringa de passiva massorna. I samtalet med Golino får problemen istället vara

sammansatta, svåra, dubbla, öppna. Som när Golino letar efter ord för att beskriva 80-talets filmbransch som både sämre och bättre än idag, en friare men mer chauvinistisk och mer oskyldig tid.³⁴

Överhuvudtaget glider samtalen i ANWYV ofta sömlöst mellan det explicit politiska och det väldigt personliga. Långt ifrån alltid rör diskussionen uttryckligen kapitalismen, vad som vore ett önskvärt alternativ till den, eller hur alternativet bör uppnås. Vad som framträder är istället kapitalismen som en formerande och genomsyrande dimension i en människas levda värld: en oöverskådlig bakgrund mot vilken ens livsöde tar form. Inte sällan diskuteras kapitalismen *indirekt*, i relation till existentiella frågor om vem man är, hur man vill leva, vad som konstituerar rättvisa, etc. Ofta kommer även litterära och estetiska dimensioner in i diskussionen – inte minst gällande litteraturens och konstens förmåga att fånga och begripliggöra våra politiska liv. Ett exempel är från avsnitt 8, när Varoufakis frågar Rosemary Bechler vad som väckte hennes politiska intresse. Bechler berättar att det visserligen fördes heta politiska diskussioner i barndomshemmet, men säger sedan följande:

Bechler – For me, the *real* political breakthrough, I think, was when I decided to go study literature. I had an option to study politics or literature at the university, and I decided to study literature because I thought that Marxism was rather reductive about ideology; you know this idea that you could just say what was right and everybody would fall and roll on their backs and waive their arms and legs in the air and say "Oh thank God you came along, because before you came along I hadn't a clue and now I understand everything." And of course even in my teens I realized that this was not the way it worked. So, I had a feeling that if I studied literature I would be able to work things out a little bit better. And I think that was a good decision.

Varoufakis – I think so too. As a Marxist I have to say that literature is a better vehicle in understanding capitalism than political economy.³⁵

Denna diskussion om litteraturens relevans för förståelse av kapitalism är återkommande i programmet. Den tar sig bland annat uttryck just i tankar om att litteraturen har en förmåga att fånga den kapitalistiska verkligheten bättre än exempelvis ekonomiska teorier.³⁶ Men det finns även andra intressanta kopplingar mellan litteratur, litterär form och ekonomiska teorier. I avsnitt 3 kritiserar exempelvis ekonomiprofessorn Stephanie Kelton gängse samtida ekonomisk teori för att vara ett slags abstrakta, verklighetsfrånkopplade, sagor. När hon och Varoufakis diskuterar ekonomi som akademisk disciplin säger hon:

Kelton: So many stories, as you well know, in economics are taught as if we are teaching fairy tales to young children. It's like: "Once upon a time [...] man conducted his affairs through barter exchange", or, "Once upon a time ...", you know, these sort of stories – this stylized abstracting from anything historical, ignoring the work of anthropologists, of sociologists, numismatists, you know, the people who really studied these questions. The economists simply waive their hands around, [and] say just: "*Imagine*".³⁷

Här blir alltså på sätt och vis bilden den omvända än vad man normalt tänker sig är fallet. Istället för att skönlitteraturen beskrivs som ren fiktion och ekonomi som den mest handfasta av de icke-hårda vetenskaperna, så blir skönlitteraturen verklighetstrogen medan ekonomiska teorier blir ren fiktion. En ytterligare intressant

koppling mellan litterär form och kapitalism, i detta fall ett slags metakommentar om genren science fiction, hittar vi i romanen. I början av *AN* beskrivs när Yango första gången träffar Costa. Det är vid ett Thatcher-kritiskt möte vid King's College i London 1989 där Costa håller ett tal om ekonomi och teknik. Yango återger minnet på följande vis:

Even the most technically savvy in the audience still worked on clunky Amstrads with floppy disks and no Internet connection. What were they to make of Costa's passionate appeal to combat the establishment with "digital messaging, financial engineering and artificial intelligence"?

"Science-fiction fantasies are an indulgence when people are hurting, mate," shouted one member of the audience.

"Capitalism and science fiction share one thing," he replied coolly. "They trade in future assets using fictitious currency."³⁸

En intressant detalj i sammanhanget är att detta svar egentligen är Varoufakis eget. Han fick just denna kommentar när han höll ett tal i New York under Occupy Wallstreet-rörelsen i början av 2010-talet. I romanen har hans egna ord alltså förlagts i Costas mun. Detta får man veta om man lyssnar till Varoufakis Taylor-föreläsning i Oxford som han höll 2019 då han nyligen hade påbörjat arbetet med romanen.³⁹ I sin Taylor-föreläsning ger Varoufakis också en förklaring till varför han valt att skriva en politisk-ekonomisk science fiction, en förklaring som ytterligare tematiserar frågan om fiktion, verklighet och ekonomi – och relationen mellan form och innehåll. Vad som fick honom att inleda detta romanprojekt från början var alltså

the realization that others are *already* writing and weaponizing utopian texts to underpin misanthropy. And they do it at a planetary scale. Who are these people? [...] They are the economists, whose remarkable economic models have long ago become the language, the mathematized theology, in which all important decisions effecting our lives are couched. They are the financiers who use these economic models to erect *science fictions* that permit them to create fictitious values that are functional to the most monstrous theft of the commons since the enclosures. They are the politicians, the experts on the TV-screens, the marketing gurus who, based on these utopian models of the economists, are shaping every aspect of the world we live in. Or misshaping it. Now, this is why I decided to throw caution to the wind, and to write my own utopian text, because progressives need a realistic utopian vision with which to fight dystopic realities based on unrealistic utopian models.⁴⁰

Av detta kan vi alltså sluta oss till att vi, enligt Varoufakis, redan lever i ett slags science fiction. Vår verkliga värld är en dystopi på grund av den dominerande ekonomiska science fiction som tillåts forma vår politiska verklighet. Detta trots att dessa ekonomiska teorier, enligt Kelton och Varoufakis, är ett slags andefattiga sagor som har väldigt lite att göra med kapitalism som historisk, ekonomisk, politisk, social – och existentiell – realitet. För att förändra denna verklighet – istället för att fastna i ett evigt uttolkande av den – behövs alltså ett slags mot-sagor. Föreställningsförmågan, inte minst såsom utövad i litteraturen men även i annan konst, anses ha en stark politisk kraft i sammanhanget. Men *hur* föreställer man sig, mer specifikt, att denna politiska kraft verkar i *AN* och *ANWYV*?

4. Föreställningsförmåga, litteratur och politisk verklighet — Iris Murdochs filosofi som intertext

En intressant sida av Iris-karaktern i romanen – som är mycket relevant för romanens vision om ett annat nu, och för hur den visionen förenar det litterära och politiska – är kopplingen till en särskild författare och filosof, nämligen Iris Murdoch. Mot slutet av romanen görs denna koppling explicit i form av en direkt referens till ett av Murdochs mest kända filosofiska verk, *The Sovereignty of Good* (1970). Det är när Costa inser att Iris inte tänker följa med till DAN som han reflekterar på följande sätt om henne:

[Iris] favourite theme: the sovereignty of good – her conviction that great art cannot be willed into existence by the calculus of an artist's desires; that, similarly, exquisite music and brilliant mathematical proofs emerge for their own sake, not because of a musician's or mathematician's self-interested scheming.⁴¹

I detta stycke får vi inte bara veta något om karaktären Iris uppfattningar om konst och matematik. Vi anar även att Varoufakis anser sig ha inspirerats av Murdochs filosofi i romanen. Det är därför hjälpsamt att här föra in en del tankar från Murdochs *The Sovereignty of Good* för att få en fördjupad förståelse av hur Varoufakis tänker sig att litteratur och politik kan förenas i idén om en vision om ett annat nu – en vision som föranleder politisk förändring.⁴²

En viktig tanke hos Murdoch är idén att konst och moral har en gemensam strävan: "One of the great merits of the moral psychology which I am proposing is that it does not contrast art and morals, but shows them to be two aspects of a single struggle."⁴³ Enligt Murdoch syftar såväl moral som konst till att göra verkligheten *verkligare* för

oss och få oss att se verkligheten med en klar blick i ett rättvist ljus. Att se världen som den verkliga är, är också enligt henne en förutsättning för moraliskt handlande:

I can only choose within the world I can see, in the moral sense of "see" which implies that clear vision is a result of moral imagination and moral effort. There is also of course "distorted vision", and the word 'reality' here inevitably appears as a normative word.⁴⁴

Erhållandet av en sådan blick är alltså inget som kommer av sig självt, den kräver ett slags moraliskt arbete med föreställningsförmågan: "It is a *task* to come to see the world as it is."⁴⁵ Inte är det heller en uppgift man någonsin blir klar med, utan det förblir "an endless task."⁴⁶ I relation till denna uppgift kan konsten och litteraturen vara både stjälpande och hjälpsamt, beroende på vilken blick eller vision den frammanar och inbjuder betraktaren eller läsaren att inta. Mot den sanningssökande föreställningsförmågan, den som får oss att se verkligheten klarare och sannare, ställer Murdoch dess verklighetsförvrängande avart, det som hon kallar självcentrerad *fantasi*:

The chief enemy of excellence in morality (and also in art) is personal fantasy: the tissue of self-aggrandizing and consoling wishes and dreams which prevents one from seeing what is there outside one.⁴⁷

För Murdoch är det naturligt för människan att ha denna dragning åt den egouppfyllande fantasin. Detta gäller även konst och litteratur: "Almost all art is a form of fantasy-consolation and few artists achieve the vision of the real."⁴⁸ Att övervinna denna tendens är alltså både en estetisk och moralisk självövertinelse, och det

kräver ett arbete med sig själv i vilket man låter föreställningsförmågan vägledas av en sanningssträvan. I det fall man lyckas erhålla en sådan blick, inte minst i relation till andra människor, får det även konsekvenser för hur man handlar:

[T]rue vision occasions right conduct. This could be uttered simply as an enlightening tautology: but I think it can in fact be supported by appeals to experience. The more the separateness and differentness of others is realized, and the fact seen that another man has needs and wishes as demanding as one's own, the harder it becomes to treat a person as a thing.⁴⁹

Ser vi verkligen den andres verklighet, att hen är lika verklig som vi själva, är det betydligt svårare att utnyttja den personen som ett rent medel för våra egna syften, menar Murdoch. God konst kan enligt Murdoch bjuda in läsaren till att fostra sin blick, om än ”even great art cannot guarantee the quality of its consumer's consciousness.”⁵⁰ Det är sist och slutligen upp till läsaren huruvida hen förmår låta den egna blicken och föreställningsförmågan skolas av det goda konstverket. Men detta är inget som sker mekaniskt bara vi exponeras för verk av hög kvalitet.

Det är inte svårt att se hur Varoufakis roman transponerar dessa tankar om moral, litteratur och föreställningsförmåga till en idé om hur politik, litteratur och föreställningsförmåga hänger ihop. Om vi endast kan handla utifrån vad vi är förmögna att se som möjligt, så kan litteraturen visa oss att en annan värld är möjlig, och således eftersträvarvärd. Eller som romanens Iris vill att Yango ska göra: ”to open people's eyes to possibilities they are incapable of imagining unaided”.⁵¹ Det förefaller alltså sannolikt att den vision Varoufakis är ute efter – i alla fall den som är av en vidare existen-

tiell karaktär, och som går utöver visionen om ett annat ekonomiskt-politiskt system – har tagit intryck av Iris Murdochs filosofi. Denna vidare, existentiella vision (inom vilken förslagen om en annan politisk-ekonomisk ordning är en del) bygger på en filosofisk idé om vikten av att rikta en sann och rättvis blick på verkligheten. Den innefattar frågor om hur vi betraktar vår nästa, att vår nästa inte enbart ska vara medel för våra egoistiska önskemål eller projektionsytor för våra fantasier, utan att vi måste se dem som lika verkliga som oss själva. *Homo economicus* – människan som förväntas handla enbart utifrån sina på förhand givna, själviska preferenser, och vars förfelade moraliska utblick Costa ville bota med sin lyckomaskin (som skulle skapa en fiktiv värld av fullständig lycka) – skulle kunna ses som en sådan moraliskt förvrängd bild av människan.

Detta släktskap med Murdochs tankar, denna vidare filosofiskt-existentiella vision om ett annat nu i romanen, kan även stundtals skönjas i de samtal som ANWYV erbjuder, och då inte bara i utsagor av Varoufakis.⁵² Det förefaller inte långsökt att se Keltons kritik av ekonomiska teorier, de hon liknar vid ”sagor” för små barn, som besläktat det Murdoch kallar uttryck för ”fantasi”. Man kan också se en kompatibilitet mellan Murdochs syn på hur moral och estetik samverkar och den syn exempelvis Valeria Golino uttrycker om ideologi och estetik i film. När Golino talar om sin medverkan i filmen *Storia d'amore* (1986), regisserad av Francesco Maselli, så beskriver hon den som ”a very ideological movie, to me in the best sense of the word. Because there is not only bad ideology. You know, sometimes, now, we take ideology as a bad word. [...] That movie was ideological *and* very lyrical at the same time.”⁵³ Dessa två kategorier är inte motsatta utan kan mycket väl samverka så vi ser något sant, enligt Golino. Varoufakis knyter an till denna tanke när han prisar en annan av de filmer Golino medverkat i, *Respiro* (2002), regisserad

av Emanuele Crialesse, och hur den gestaltar kollektivet som *både* förtryckande *och* helande.⁵⁴

Den mest intrikata kopplingen mellan diskussionsprogram, roman, och Murdochs tankar om konst och moral, är nog den i vilken konstnären Anish Kapoor utgör själva navet. I diskussionen mellan Kapoor och Varoufakis framgår att Kapoor delar romanfiguren Iris syn att sann konst inte kan vara resultatet av egot, att den måste ”emerge for [its] own sake, not because of [the artists] self-interested scheming”.⁵⁵ Iris syn tror jag alltså ska ses i ljuset av Murdochs kritik av självisk *fantasi*. Hos Kapoor uttrycks besläktade tankar, han menar att just *intentionen* kan ställa sig i vägen för konstnären, liksom viljan att säga något specifikt. Om ”budskapet” med sin konst säger han följande: ”I have nothing to say, in fact I have nothing to say, I talk too much but I have nothing to say. And it is a different process, one uses a different part of one’s being. It isn’t here [pekar på sitt huvud], or it’s only partially here.”⁵⁶ Istället menar Kapoor att han ägnar sig åt ett slags själsligt arbete där han gör sig redo att ta emot sina konstnärliga idéer när de kommer utan att försöka styra dem med sin vilja. Av Varoufakis och Kapoors samtal framgår dock att även detta slags konst är *indirekt* formad av den politiska verklighet det uppstår i. Därav kan man sluta sig till att det också förmodligen har förmågan att *indirekt* forma betraktaren. Kapoors verk figurerar därtill på en absolut central plats i romanen, nämligen i beskrivningen av portalen mellan DAN och vår värld som öppnas mot slutet:

At first sight, it was as if an artist had painted on the wall an uneven oval-shaped patch of black, about three metres across. Until you got closer and tried to touch it. Iris was reminded of a sculpture by Anish Kapoor, which used a perfectly black convex form to create

the illusion of a black surface that one’s hand would pass through if you tried to touch it. [...] It was a portal to the Other Now.⁵⁷

I citatet ovan tycks en närmast paradoxal idé komma till uttryck när vi ställer det mot Kapoors konstuppfattning: vägen till realiserandet av denna vision om ett annat politiskt nu, går *bokstavligen* genom en form av konst som avsäger sig, inte bara politiska intentioner utan intentioner som sådana. Bilden av portalen såsom liknande ett verk av Kapoor tycks vilja peka på den politiska, viljemässiga tankens begränsning i att åstadkomma politisk förändring av det vidare existentiella slag Varoufakis hoppas på. Och det verkar finnas en närmast förintande självkritik inbyggd i en sådan bild: för om än Kapoors verk må vara av detta intentionslösa slag, så är ju knappast Varoufakis roman ett sådant verk. Tvärt om, Varoufakis roman har ett tydligt, närmast övertydligt syfte. Ett syfte som romanen då, i ljuset av sina egna ideal, samtidigt verkar förneka att den har förmågan att uppnå – just på grund av *att* den vill uppnå det.

5. Politisk förändring genom politisk och ”icke-politisk” konst och litteratur — att skapa ett nytt *sam-vett* som uppviglar läsaren och åhöraren

Hur ska vi då sammanfatta och förstå dessa visioner som romanen och streamingprogrammet försöker åstadkomma? Visioner som syftar till att *förändra* världen, inte bara tolka den? Visioner om ett annat politiskt nu som vill få till stånd politisk förändring genom delvis opolitiska medel – genom, bland annat, konst, litteratur, och samtal. Visioner som innefattar realistiska förslag på nya ekonomisk-politiska modeller men även, *väsentligen* utöver detta,

vill bereda rum för en mer existentiell dimension där huvudfrågan är hur vi ser på våra liv. I sammanhanget kan det vara relevant att föra in ett citat ur epilogen till *Talking to My Daughter*. Där skriver Varoufakis:

Fellow economists, as you can imagine, get very angry with me when I tell them that we face a choice: we can keep pretending we are scientists, like astrologers do, or we can admit that we are more like philosophers, who will never know the meaning of life for sure, no matter how wisely and rationally they argue.⁵⁸

Enligt Varoufakis kommer ekonomer inte bara misslyckas med att besvara frågan om livets mening; de är oförmögna att alls ställa frågan, göra den meningsfull. Istället vänder sig alltså ekonomen Varoufakis i romanen till moralfilosofin (via Iris Murdoch) och konsten (via Anish Kapoor) för att kunna öppna upp denna existentiella dimension. I ANWYV sker det genom mellanmänsklig diskussion om konst, litteratur, musik, film.

Mitt bästa analytiska verktyg för att försöka beskriva detta slags vision – denna politisk-litterära-existentiella ansats som beledsagar *Another Now* i dess två tappningar – är ett begrepp uppfunnet av den svenska författaren och aktivisten Sara Lidman. Begreppet jag vänder mig till är *sam-vett*. Detta begrepp började ta form hos Lidman mot mitten-slutet av sjuttioalet, efter Vietnamkrigets slut. Efter att i årtal ha betonat *samvetets* roll, i såväl mer dagspolitiska som litterära verk, tycks Lidman ha upplevt att ordet samvete nöts sönder och stod i behov av en ny inkarnation.⁵⁹ Denna inkarnation förenar ett slags vetande och kunskap (-vett) med moralisk föreställningsförmåga (ordets rot i ordet ”samvete”) med en betoning på att detta är något gemensamt och delat (sam-). Ordet förekommer inte

ofta, men jag har i en annan text argumenterat för att det även kan sammanfatta ett slags poetik hos Lidman, en litteratursyn som gör skönlitteraturen till en plats för ett delat existentiellt tänkande.⁶⁰ Litteraturen tar sig då indirekt an frågan om livets mening, men inte som en strängt individualistisk angelägenhet, utan uttryckligen som en fråga som *får liv* av att vi lever vårt liv med andra. Den uppstår i kraft av att vi delar värld och den är därför samtidigt ofrånkomligen politisk. Litteratursynen jag menar att Lidman uttrycker är en där litteraturen just förmodas kunna bidra till politisk förändring i kraft av att litteraturen låter oss se livet och dess meningsfullheter med en ny blick. Konst och litteratur kan enligt Lidman utgöra indirekta ”uppviglare” just i kraft av att inte vara direkt politiska utan poetiska.⁶¹ I en artikel som heter just ”Uppvigling” skriver Lidman följande:

Vilka svar kommer ni inte att få om ni med myndigheters hjälp börjar jaga ”uppviglare utanför arbetsplatsen”! Inte mycket som stått i politiska texter från senare år. ”Krossa facket” och sånt – dom ledningarna kan ni koppla av. Men hur ska ni komma åt de härligheter som påminner arbetaren om hans mänsklighet – vatten, fisk, moln, ett löv.

Om arbetsplatserna blir alltmer stinkande, giftiga, bullriga, lem-lästade – så kan det en dag räcka med den tunnaste blåklocka för att arbetaren ska vägra.

Förbättra arbetsplatserna! Hetsa inte folk från vettet! Ta inte sådana mördande vinster!

Eller ni blir tvungna att ställa Mozart, Höga Visan, spädbarn och morgonrodnaden inför rätta i egenskap av uppviglare – ni som lagt beslag på produktionsmedlen i landet!⁶²

De riktigt potenta uppvisningarna är enligt Lidman ”vatten, fisk, moln, ett löv [...] Mozart, Höga Visan, spädbarn och morgonrodnaden” – allt som påminner den förtryckte om hens mänsklighet och vad som gör livet värt att leva. Litteraturen kan påminna oss om detta, liksom annan konst. Litteraturen kan påminna oss om vad vi vet och värderar tillsammans, om vad som gör vår gemenskap värdig, gör oss till människor snarare än kuggar i ett alienerande maskineri. Litteraturen kan även ge oss nya idéer om vad detta enda liv är och ska vara, ett nytt tänkande om livets mening, ett nytt sam-vett.

Just detta försöker Varoufakis två *Another Now* göra, som jag ser det; de försöker skapa ett nytt *sam-vett*, ett nytt gemensamt sätt att se på och tänka om världen som ska uppvisa oss till politisk förändring. I vilken utsträckning streamingprogrammet och romanen lyckas med detta kan denna artikel inte drista sig till att gissa om, det får tiden utvisa. Men att coronapandemin brutalt har påmint oss om livets är skörhet och ändlighet, förefaller ovedersägligt. Vårt gemensamma liv har satts i blyxtbelysning – vill vi verkligen ha det så här? Eller är det dags att på allvar börja tänka sig – och skapa – ett annat nu?⁶³

Referenser

Tryckta källor

- Bränström Öhman, Annelie. ”Sam-vettets ekologiska rum”. *Norrlands-litteratur. Ekokritiska perspektiv*, red. Peter Degerman, Anders E. Johansson, Anders Öhman. Göteborg och Stockholm: Makadam, 2018: 114–134.
- *Stilens munterhet. Sara Lidmans författardagböcker från Missenträsk 1975–1985*. Stockholm: Bonniers, 2014.
- Lidman, Sara. ”Afghanistans utsatthet – och Sveriges. Svar på Sven

- Lindqvists artikel: Varför demonstrerar vi inte för Afghanistan?”. *och trädet svarade*. Stockholm: Bonniers, 1988: 84–92.
- ”Uppvigling”. *Varje löv är ett öga*. Stockholm: Bonniers 1980: 141–145.
- ”Vietnam och de mänskliga rättigheterna”. *Varje löv är ett öga*. Stockholm: Bonnier, 1980: 55–61.
- Löfgren, Ingeborg. ”Sam-vettet och Det Hela: Sara Lidmans litterära filosofi”. *Sammlaren. Tidskrift för forskning om svensk och annan nordisk litteratur*, vol. 140 (2019): 105–135.
- Murdoch, Iris. *The Sovereignty of Good*. [1970] London & New York: Routledge Great Minds, 2014.
- Forsberg, Niklas. *Language Lost and Found: On Iris Murdoch and the Limits of Philosophical Discourse*. London: Bloomsbury Academic, 2013.
- Platon, *Republic*, övers. G.M.A. Grube, rev. C.D.C. Reeve, i *Plato. Complete Works*, red. John M. Cooper. Indianapolis: Hackett Publishing Company Inc., 1997.
- Varoufakis, Yanis. *Adults in the Room: My Battle with Europe's Deep Establishment*. London: The Bodley Head, 2017.
- *And the Weak Suffer What They Must? Europe, Austerity and the Threat to Global Stability*. London: The Bodley Head, 2016.
- *Another Now. Dispatches from an Alternative Present*. London: The Bodley Head, 2020.
- *The Global Minotaur. America, Europe and the Future of the Global Economy*. London: Zed Books, 2015. Ursprungligen utgiven av Zed Books 2011.
- *Talking to My Daughter about the Economy: Or, How Capitalism Works – and How It Fails*. Övers. Yanis Varoufakis and Jacob T. Moe. New York: Straus and Giroux, 2017.

Otryckta källor

- Varoufakis. Yanis. ”Anish Kapoor and Yanis Varoufakis: Another Now #10 | DiEM25 TV”. YouTube video. 15 juni 2020. 59:36. <https://www.youtube.com/watch?v=3acvsNX77hI>.
- ”’Another Now’ with Yanis Varoufakis and special guest Caroline Lucas | DiEM25 TV”. YouTube video. 11 maj 2020. 1:01:11. https://www.youtube.com/watch?v=6d6YS_VIYLs.

- ”DiEM TV: Another Now with Yanis Varoufakis”. YouTube video. 30 november 2020. 51:06. <https://www.youtube.com/watch?v=v-kRZwD-dDuI>.
- ”Enrico Giovannini and Yanis Varoufakis: Another Now #4 | DiEM25 TV”. YouTube video. 4 maj 2020. 1:00:44. <https://www.youtube.com/watch?v=T9UMntLA7IM>.
- ”James K. Galbraith and Yanis Varoufakis: Another Now #7 | DiEM25 TV”. YouTube video. 25 maj 2020. 1:02:09. <https://www.youtube.com/watch?v=tMURR7WSZvE>.
- ”Johann Hari and Yanis Varoufakis: Another Now #1 | DiEM25 TV”. YouTube video. 13 april, 2020. 1:13:49. <https://www.youtube.com/watch?v=j0EOhF5v48M>.
- ”Richard D Wolff and Yanis Varoufakis: Another Now #11 | DiEM25 TV”. YouTube video, 22 juni 2020. 1:01:31. <https://www.youtube.com/watch?v=RhFw-s5IUT4>.
- ”Roger Waters and Yanis Varoufakis: Another Now #2 | DiEM25 TV”. YouTube video. 20 april 2020. 59:33. https://www.youtube.com/watch?v=k_ZV9-6EZUE.
- ”Rosemary Bechler, Anthony Barnett and Yanis Varoufakis: Another Now #8 | DiEM25 TV”. YouTube video. 1 juni 2020. 1:02:15. <https://www.youtube.com/watch?v=iqbOOpFYft4>.
- ”Stephanie Kelton and Yanis Varoufakis: Another Now #3 | DiEM25 TV”. YouTube video. 27 april 2020. 1:02:21. <https://www.youtube.com/watch?v=7mt1SXqiXKQ>.
- ”Valeria Golino and Yanis Varoufakis: Another Now #6 | DiEM25 TV”. YouTube video. 18 maj 2020. 57:44. <https://www.youtube.com/watch?v=5oMaF27Xeck>.
- ”Yanis Varoufakis interviews Omar Barghouti (co-founder of the BDS movement for Palestinian rights)”. YouTube video. 24 maj 2021. 1:00:34. <https://www.youtube.com/watch?v=n76IACVBsXM>.
- ”Yanis Varoufakis on postcapitalism: Another Now #9 | DiEM25 TV”. YouTube video. 8 juni 2020. 1:00:06. https://www.youtube.com/watch?v=PFH_D6q62xM.
- ”Yanis Varoufakis – Reflections on an Alternative Economic Present –

- Taylor Lecture, Oxford – 2019”. YouTube video. 9 mars 2019. 1:09:50. <https://www.youtube.com/watch?v=M6qkGrMbKCM>.
- ”Yanis Vaoufakis. Thoughts for the Post-2008 World”. Hemsida. 14 april, 2020. <https://www.yanisvaroufakis.eu/2020/04/14/diem-tv-another-now-ep-1-introduction-to-another-now-special-guest-johann-hari/>.

Noter

- 1 Yanis Varoufakis, ”Johann Hari and Yanis Varoufakis: Another Now #1 | DiEM25 TV”. YouTube video, 1:13:49. 13 april 2020. <https://www.youtube.com/watch?v=j0EOhF5v48M>.
- 2 EU-kommissionen är ett organ i EU som bland annat tar fram och förvaltar EU:s budget. ECB är förkortning för Europeiska centralbanken, vilken är den övergripande centralbanken för de länder som är med i den europeiska monetära unionen, EMU, och alltså delar valutan Euro. IMF är den internationella förkortningen på för Internationella valutafonden (the International Monetary Fund). I folkomröstningen gällande huruvida Grekland skulle acceptera fler lån från EMU – med tillhörande åtstramningskrav – var Syrizas hållning negativ. 61 % av befolkningen röstade också i enlighet med Syriza *emot* att ta fler lån. Premiärminister Tsipiras valde ändå att gå på Trojkans linje och acceptera ytterligare lån då Trojkan hotade med att stänga Greklands banker om de inte tog emot lånen, med tillhörande åtstramningskrav. Detta ledde till att Varoufakis lämnade sin post då han såg kursändringen som ett svek mot de vallöften Syriza gett.
- 3 Se Yanis Varoufakis, *The Global Minotaur. America, Europe and the Future of the Global Economy* (2011: ny utg., London; Zed Books, 2015).
- 4 ”The fantasy of apolitical money was what rendered the gold standard in the interwar period such a primitive system whose inevitable demise spawned fascists and Nazi thugs with effects that we all know and lament. [...] Today the same fantasy of apolitical money can be found not just in the constitution of a European central bank that is answerable to no parliament. [...] [C]ontrolling interest rates and the

supply of money is a quitesential political activity which, if removed from the purview of a democratically elected parliament, would occasion a steady descent into authoritarianism.” Yanis Vaorofakis, *And the Weak Suffer What They Must? Europe, Austerity and the Threat to Global Stability* (London: The Bodley Head, 2016), 97.

5 I detta sammanhang drar sig Varoufakis inte för ett starkt språkbruk när han liknar den ekonomiska styrningen vid tortyr: ”The troika would provide just enough liquidity in order to repay its own members. Exactly like waterboarding, the liquidity provided was calculated to be just enough to keep the subject going without defaulting formally, but never more than that. And so the torture continued with the government kept completely under the troika’s control.” Varoufakis, *And the Weak Suffer What They Must?*, 161.

6 Här får vi också veta att DiEM25 skapades för att bekämpa den frånvaro av demokrati Varoufakis velat vittna om med biografien. Yanis Varoufakis, *Adults in the Room: My Battle with Europe’s Deep Establishment* (London: The Bodley Head, 2017), 484.

7 Yanis Varoufakis, *Talking to My Daughter about the Economy or, How Capitalism Works – and How It Fails*, övers. Yanis Varoufakis and Jacob T. Moe (New York: Straus and Giroux, 2017), 198.

8 Varoufakis, ”Johann Hari and Yanis Varoufakis: Another Now #1 | DiEM25 TV”, 1:45–5:23. En förkortad version av detta tal finns i skrift på Varoufakis egen hemsida, se Yanis Vaoufakis. ”Yanis Vaoufakis. Thoughts for the Post-2008 World”. 14 april 2020. <https://www.yanisvaroufakis.eu/2020/04/14/diem-tv-another-now-ep-1-introduction-to-another-now-special-guest-johann-hari/>.

9 De inbjudna gästerna är följande. I avsnitt 1: Johan Hari, brittisk journalist och författare, se länk i not 1. Avsnitt 2: Roger Waters, basist och låtskrivare i bandet Pink Floyd, se Yanis Vaourfakis. ”Roger Waters and Yanis Varoufakis: Another Now #2 | DiEM25 TV”. YouTube video, 59:33. 20 april 2020. https://www.youtube.com/watch?v=k_ZV9-6EZUE.

Avsnitt 3: amerikanska ekonomiprofessorn Stephanie Kelton vid New School for Social Research, som också var rådgivare till presidentkandi-

daten Bernie Sanders under 2016 års presidentkampanj, se Yanis Varoufakis. ”Stephanie Kelton and Yanis Varoufakis: Another Now #3 | DiEM25 TV”. YouTube video, 1:02:21. 27 april 2020. <https://www.youtube.com/watch?v=7mt1SXqiXKQ>.

Avsnitt 4: Enrico Giovanni, italiensk ekonom, minister, och en av Italiens strateger i hanterandet av Corona, se Yanis Varoufakis. ”Enrico Giovannini and Yanis Varoufakis: Another Now #4 | DiEM25 TV”. YouTube video, 1:00:44. 4 maj 2020. <https://www.youtube.com/watch?v=T9UMntIA7IM>.

Avsnitt 5: Caroline Lucas, brittisk parlamentariker för The Green Party och litteraturforskare, se Yanis Varoufakis. ”Another Now’ with Yanis Varoufakis and special guest Caroline Lucas | DiEM25 TV”. YouTube video, 1:01:11. 11 maj 2020. https://www.youtube.com/watch?v=6d6YS_VIYLs.

Avsnitt 6: Valeria Golino, italiensk skådespelare och regissör, se Yanis Varoufakis. ”Valeria Golino and Yanis Varoufakis: Another Now #6 | DiEM25 TV”. YouTube video, 57:44. 18 maj 2020. <https://www.youtube.com/watch?v=5oMaF27Xeck>.

Avsnitt 7: James K. Galbraith, amerikansk ekonomiprofessor, se Yanis Varoufakis. ”James K. Galbraith and Yanis Varoufakis: Another Now #7 | DiEM25 TV”. YouTube video, 1:02:09. 25 maj 2020. <https://www.youtube.com/watch?v=tMURR7WSZvE>.

Avsnitt 8: Anthony Barnett och Rosemary Bechler, båda grundare av Open Democracy 2001. Barnett är författare och journalist, Bechler litteraturforskare och redaktör, se Yanis Varoufakis. ”Rosemary Bechler, Anthony Barnett and Yanis Varoufakis: Another Now #8 | DiEM25 TV”. YouTube video, 1:02:15. 1 juni 2020. <https://www.youtube.com/watch?v=iqbOOpFYft4>.

Avsnitt 10: Anish Kapoor, indisk-brittisk konstnär och skulptör, se Yanis Varoufakis. ”Anish Kapoor and Yanis Varoufakis: Another Now #10 | DiEM25 TV”. YouTube video, 59:36. 15 juni 2020. <https://www.youtube.com/watch?v=3acvsNX77hI>.

Avsnitt 11: Richard D. Wolff, amerikansk marxistisk ekonomiprofessor, se Yanis Varoufakis. ”Richard D Wolff and Yanis Varoufakis:

Another Now #11 | DiEM25 TV”. YouTube video, 1:01:31. 22 juni 2020. <https://www.youtube.com/watch?v=RhFw-s5IUT4>.

Avsnitt 13: Omar Barghouti, palestinsk medgrundare av BDS (The Boycott, Divestment and Sanctions movement) för palestinska rättigheter, och tilldelades Gandhis fredspris 2017, se Yanis Varoufakis. ”Yanis Varoufakis interviews Omar Barghouti (co-founder of the BDS movement for Palestinian rights)”. YouTube video, 1:00:34. 24 maj 2021. <https://www.youtube.com/watch?v=n76IACVBsXM>.

Avsnitt 9 och avsnitt 12 höll Varoufakis själv, utan gäster. För avsnitt 9, se Yanis Varoufakis. ”Yanis Varoufakis on postcapitalism: Another Now #9 | DiEM25 TV”. YouTube video, 1:00:06. 8 juni 2020. https://www.youtube.com/watch?v=PFH_D6q62xM.

För avsnitt 12, se Yanis Varoufakis. ”DiEM TV: Another Now with Yanis Varoufakis”. YouTube video, 51:06. 30 november 2020. <https://www.youtube.com/watch?v=vkRZwD-dDuI>.

Programmet går fortfarande och fler avsnitt kommer antagligen att tillkomma som denna text inte kan ta hänsyn till.

10 Faktum är att element från romanen med samma namn som streamingprogrammet redan finns insprängda på slutet av *Talking to My Daughter* från 2017. Där figurerar redan karaktären Costa (vars namn då stavas Kostas) och hans lyckomaskin HALPEVAM som vi känner igen i romanen som ges ut tre år senare. Se Varoufakis, *Talking to My Daughter*, kapitlet ”Epilogue”.

11 Se Yanis Varoufakis, *Another Now. Dispatches from an Alternative Present* (London: The Bodley Head, 2020), kap 2. Berättelsen om Gyges ring finns i andra boken i Platons *Staten* och figurerar i Sokrates och Galucons dialog om rättvisa. Gyges var en fåraherde som hittade en osynlighetsring. Med dess hjälp förförde han drottningen i Lydias och mördade kungen och blev själv kung. Glaucon försöker med dess exempel visa hur människor hellre går den orättfärdiga vägen än den rättfärdiga om de bara kan undgå att bli upptäckta och straffade, se exempelvis Platon, *Republic*, övers. G.M.A. Grube, rev. C.D.C. Reeve, i *Plato. Complete Works*, red. John M. Cooper (Indianapolis: Hackett Publishing Company, Inc., 1997), 2.359a–2.356d. Sokrates svarar med att hävda

att dygden och rättrådigheten är goda i sig själva, det verkligt goda för själen, snarare än världsliga belöningar, se Platon, *Republic*, 2.612b.

12 Varoufakis, *Another Now. Dispatches from an Alternative Present*, 85.

13 Varoufakis, *Another Now. Dispatches from an Alternative Present*, 187.

14 Varoufakis, *Another Now. Dispatches from an Alternative Present*, 6.

Efterordet, å sin sida, stänger en tolkningsmöjlighet som annars kunde ha varit lockande: nämligen att DAN aldrig utgjorde ett *verkligt* alternativ till vårt nu, utan förblev den *fiktiva* utopi som Costa ursprungligen försökte skapa i varnande syfte. Hade den tolkningsmöjligheten lämnats kvar hade romanens tendens och syfte kunnat bli något annat: något om att verkliga utopier aldrig kan frammanas av uppfinnare eller författare som tror sig kunna ge ritningar till verkligheten och framtiden. Boken kunde då ha tematiserat idén att våra fiktioner – även de vi skapar för att befria oss själva från villfarelser – sist och slutligen förför oss. Den tolkningsmöjligheten stängs dock av det faktum att Yango, efter Iris död och efter att maskinen förstörts, träffar den andra Iris – Siris – som lämnade DAN för vår värld.

15 Varoufakis, *Another Now. Dispatches from an Alternative Present*, 2.

16 Varoufakis, *Another Now. Dispatches from an Alternative Present*, 72–73.

17 Varoufakis, *Another Now. Dispatches from an Alternative Present*, 75.

18 Varoufakis, *Another Now. Dispatches from an Alternative Present*, 76–77.

19 Varoufakis, *Another Now. Dispatches from an Alternative Present*, 78.

20 Varoufakis, *Another Now. Dispatches from an Alternative Present*, 79.

21 Allt detta beskrivs mycket detaljerat, men att gå in på alla dessa intrikata tekniska lösningar skulle bli ett alltför omfattande arbete inom ramarna för denna artikel.

22 Varoufakis, *Another Now. Dispatches from an Alternative Present*, 98.

23 Det rör sig då om avsnitten om ”Techno rebels” och om Akwesis och the Bladerunners attack mot Amazon. Se Varoufakis, *Another Now. Dispatches from an Alternative Present*, 74–79, 192–196.

24 En liknande men inte identisk situation gäller frågan om etnicitet, ras och rasism.

25 Varoufakis, *Another Now. Dispatches from an Alternative Present*, 105.

26 Varoufakis, *Another Now. Dispatches from an Alternative Present*, 158.

- 27 Varoufakis, *Another Now. Dispatches from an Alternative Present*, 8.
- 28 Varoufakis, *Another Now. Dispatches from an Alternative Present*, 164.
- 29 Varoufakis, *Another Now. Dispatches from an Alternative Present*, 165–166.
- 30 Varoufakis, *Another Now. Dispatches from an Alternative Present*, 167.
- 31 Varoufakis, *Another Now. Dispatches from an Alternative Present*, 167.
- 32 Varoufakis, *Another Now. Dispatches from an Alternative Present*, 170.
- 33 Det menar för all del även Iris, se Varoufakis, *Another Now. Dispatches from an Alternative Present*, 114.
- 34 Se Varoufakis. ”Valeria Golino and Yanis Varoufakis: Another Now #6 | DiEM25 TV”, ca 11:40–18:00.
- 35 Varoufakis. ”Rosemary Bechler, Anthony Barnett and Yanis Varoufakis: Another Now #8 | DiEM25 TV”, ca 11:00–12:00.
- 36 Även Carolyn Lucas, parlamentsledamot för The Green party i Storbritannien, berättar i avsnitt 5 av ANWYV om hur litteratur och litteraturstudier gick hand i hand med hennes politiska uppvaknande och engagemang för miljö-, feminist- och arbetarfrågor, se Varoufakis, ”Another Now’ with Yanis Varoufakis and special guest Caroline Lucas | DiEM25 TV”.
- 37 Varoufakis, ”Stephanie Kelton and Yanis Varoufakis: Another Now #3 | DiEM25 TV”, ca 12:30–13:30.
- 38 Varoufakis, *Another Now. Dispatches from an Alternative Present*, 18.
- 39 Yanis Varoufakis. ”Yanis Varoufakis – Reflections on an Alternative Economic Present – Taylor Lecture, Oxford – 2019” YouTube video, 1:09:50. 9 mars 2021. Ca 50:06–51:04. <https://www.youtube.com/watch?v=M6qkGrMbKCM>.
- 40 Varoufakis, Yanis Varoufakis – Reflections on an Alternative Economic Present”, Cca 14:54–16:15.
- 41 Varoufakis, *Another Now. Dispatches from an Alternative Present*, 214–215.
- 42 En mycket fin bok som går igenom relationen mellan filosofi och litteratur hos Murduchs är Niklas Forsberg, *Language Lost and Found: On Iris Murdoch and the Limits of Philosophical Discourse* (London: Bloomsbury Academic, 2013).
- 43 Iris Murdoch, *The Sovereignty of Good* [1970] (London & New York: Routledge Great Minds, 2014), 39–40.
- 44 Murdoch, *The Sovereignty of Good*, 35–36.
- 45 Murdoch, *The Sovereignty of Good*, 87.
- 46 Murdoch, *The Sovereignty of Good*, 23.
- 47 Murdoch, *The Sovereignty of Good*, 57.
- 48 Murdoch, *The Sovereignty of Good*, 62–63.
- 49 Murdoch, *The Sovereignty of Good*, 64.
- 50 Murdoch, *The Sovereignty of Good*, 83.
- 51 Varoufakis, *Another Now. Dispatches from an Alternative Present*, 2.
- 52 I romanen säger Iris till den unge Thomas att man måste ”do what is right, and to do it for no reason at all – except that it is right and good.” Varoufakis, *Another Now. Dispatches from an Alternative Present*, 215. Varianter av detta – vilket också förefaller grundat i Murdochs idéer om varför vi gör det goda – upprepar Varoufakis flera gånger i ANWYV. Bland annat i avsnitt 10, i samtal med Anish Kapoor: ”Our job is not to predict whether things are going to get better, it’s to do what needs to be done for the hell of it, for no reason what so ever. Just because it’s the thing that needs to be done.” Se Varoufakis, ”Anish Kapoor and Yanis Varoufakis: Another Now #10 | DiEM25 TV”, 55:06–55:17.
- 53 Golino, i Varoufakis, ”Valeria Golino and Yanis Varoufakis: Another Now #6 | DiEM25 TV”, 30:45–31:20.
- 54 Golino, i Varoufakis, ”Valeria Golino and Yanis Varoufakis: Another Now #6 | DiEM25 TV”, 42:30–47:45.
- 55 Varoufakis, *Another Now. Dispatches from an Alternative Present*, 214–215.
- 56 Anish Kapoor, i Varoufakis, ”Anish Kapoor and Yanis Varoufakis: Another Now #10 | DiEM25 TV”, 22:30–22:45.
- 57 Varoufakis, *Another Now. Dispatches from an Alternative Present*, 209.
- 58 Varoufakis, *Talking to My Daughter*, 196–197.
- 59 Se Sara Lidman, ”Vietnam och de mänskliga rättigheterna”, *Varje löv är ett öga* (Stockholm: Bonnier, 1980), 42. Se även i Lidmans dagböcker, bl.a. 1976-10-25, i Annelie Bränström Öhman, *Stilens munterhet*.

Sara Lidmans författardagböcker från Missenträsk 1975 – 1985 (Stockholm: Bonniers, 2014), 174. Se även Annelie Bränström Öhman, ”Sam-vettets ekologiska rum”, *Norrlandslitteratur. Ekokritiska perspektiv*, red. Peter Degerman, Anders E. Johansson, Anders Öhman (Göteborg och Stockholm: Makadam, 2018), 120–123.

60 Se Ingeborg Löfgren, ”Sam-vettet och Det Hela: Sara Lidmans litterära filosofi”, *Sammlaren. Tidskrift för forskning om svensk och annan nordisk litteratur*, vol. 140 (2019), 105–135.

61 Se Sara Lidman, ”Uppvigling”, *Varje löv är ett öga*, 104–107 och Sara Lidman, ”Afghanistans utsatthet – och Sveriges. Svar på Sven Lindqvists artikel: Varför demonstrerar vi inte för Afghanistan?”, *och trädet svarade* (Stockholm: Bonniers, 1988), 82–83.

62 Lidman, ”Uppvigling”, 106–107.

63 Denna artikel har skrivits inom ramen för projektet ”Sam-vettet och Det Hela – Sara Lidmans litterära filosofi”, finansierat av Riksbankens jubileumsfond. Artikelförfattaren vill här tacka Riksbankens jubileumsfond för att ha möjliggjort detta arbete.